

PŘÍLEŽITOSTI ÚZEMNÍHO ROZVOJE V PODMÍNKÁCH GLOBÁLNÍ EKONOMICKÉ RECESE

Z OBSAHU OPEN SEMINÁŘE PROGRAMU ESPON KONANÉHO 3.-4. ČERVNA 2009 V PRAZE.¹⁾

Semináře se zúčastnilo 250 účastníků (přes 60 z ČR) z 29 států (151 institucí). Nejvýznamnějšími zahraničními účastníky byli: z Evropské komise ředitel DG Regio pan Dirk Ahner a pan Philippe Monfort, Mario Pezzini z OECD, Gianni Carbonaro z EIB, dále zástupce řídicího orgánu ESPON Thiemo Eser z lucemburského Ministerstva udržitelného rozvoje a infrastruktury, ředitel programu ESPON Peter Mehlbye, členové Koordinační jednotky a Monitorovacího výboru ESPON, zástupci kontaktních míst a řešitelé výzkumných projektů v rámci programu ESPON.

První částí programu byla politická diskuse na téma **Globální ekonomická krize a její rozdílné dopady na evropské regiony**. Hlavní referát přednesl ministr pro místní rozvoj České republiky pan Rostislav Vondruška. Zaměřil se v něm zejména na situaci českých regionů v podmínkách současné světové hospodářské krize a na podmínky a příležitosti podniků. Následovaly přednášky zástupců Evropské komise (Dirk Ahner), OECD (Mario Pezzini) a EIB (Gianni Carbonaro) a diskuse k problematice nepříznivých dopadů krize v evropských regionech. Zatímco některé regiony vykazují úpadek, mnoho regionů zejména v nových členských státech zůstává (zatím) nedotčeno, problémy jsou citelné spíše na nižší administrativní úrovni, avšak několik evropských regionů již naopak vykazuje růst. Důležitá je volba nástrojů, kde krátkodobé nástroje musejí být doprovázeny dlouhodobými, přičemž politika soudržnosti nepochybně má v tomto případě dlouhodobý vliv. Některé sektory se v úpadku již zastavily, ale krize pokračuje, očekává se dlouhodobější setrvání „u dna“ a jen velmi pomalý přechod k růstu.

V odborném programu vystoupili vědci a výzkumní pracovníci z celé Evropy. Prezentovali výsledky svých výzkumů v rámci programu ESPON, které přispěly k hlubšímu pochopení projevů ekonomické recese v evropských regionech a městech a k prohloubení znalostí v oblasti územní dynamiky.

Výběr z předběžných závěrů:

- Některé státy jsou zasaženy více a jiné méně v závislosti na stabilitě podniků a v souvislosti s domácí poptávkou.

- Krize urychluje strukturální změny regionálních podniků, což může znamenat hrozby, ale i nové regionální příležitosti závislé na specifických hodnotách a potenciálech těchto regionů.
- Regiony jsou postiženy asymetricky, na úrovni mikroregionů nebo měst, podle zranitelnosti v nich umístěných podniků.
- Dopady jsou závislé na specializaci a struktuře podniků, jejich velikosti a spolehlivosti.
- Velká města jsou lépe vybavena k absorbování dopadů, protože schopnost nabídnout náhradní pracovní místa je vyšší.
- Hlavní města ve střední a východní Evropě jsou zasažena méně než v ostatních částech Evropy.
- Nápravná opatření regionů a měst využívající příležitosti v rozmanitosti jejich hodnot musejí být orientována na dlouhodobá zlepšení.
- Územní diagnostika se musí rozvinout v nástroj k nalezení nejlepších opatření pro boj s krizí.

Je zřejmé, že se hospodářská krize v regionech a městech dále prohlubuje. Míra růstu se snižuje, dochází k podstatnému růstu nezaměstnanosti, makroekonomická politika ovlivňuje domácí poptávku. Data z regionů a měst nejsou dostupná, nejlepší možností jsou kvalifikované odhady. Potřebujeme informace o národních a sektorových vlivech, dopady však nemají územní zákonitosti. Je potřeba změnit politiku a podpořit ji veřejnými investicemi a podporami, které mají územní účinky. Územní dopady se mohou také rychle přemísťovat během příštích měsíců a let. Zranitelnost

regionů a měst a rozložení dopadů v území patrně závisí na zranitelnosti národní ekonomiky, zvláště na přítomnosti finančního a bankovního sektoru, zpracovatelského průmyslu orientovaného zejména na export, sektorů souvisejících s bydlením, automobilového průmyslu a jeho subdodavatelů, turistického sektoru, ale také na stabilitě jednotlivých podniků.

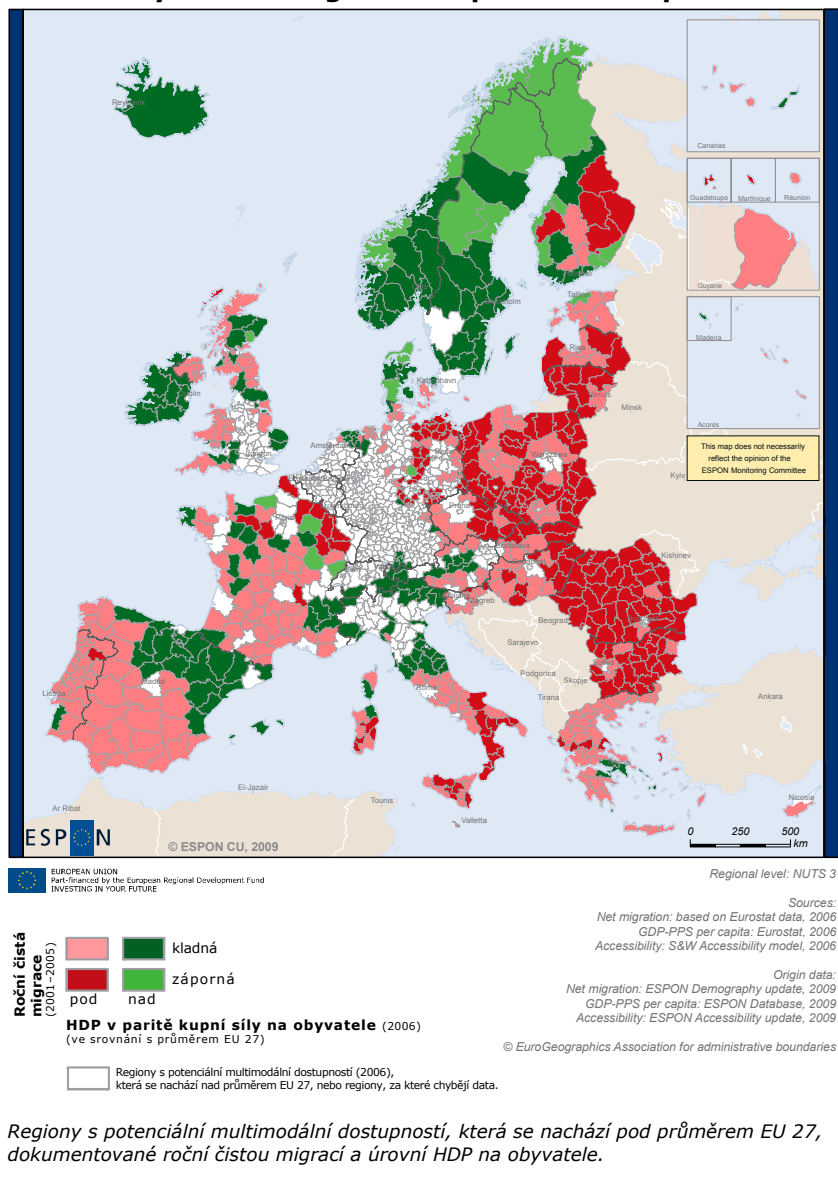
Úsilí se přesouvá do intenzivnější globální hospodářské spolupráce. Využívá se prorůstový endogenní potenciál. Roste význam zelené ekonomie a energie, pomaleji roste doprava. Velký význam mají investice do infrastruktury. V některých zemích dochází k zpomalení porodnosti, legální přistěhovalci se vracejí domů a roste tlak nelegální migrace. S klimatickými změnami rostou preventivní opatření omezující emise skleníkových plynů. V rámci krize se dá pozorovat konstruktivní rozpad hospodářských struktur a jde o to, aby destrukce nepřevládala.

Ekonomickou a sociální situaci evropských regionů například vykresluje jedna z map zpracovaná v rámci programu ESPON, viz obr. 1.

Odborné workshopy a bloky semináře se snažily odpovědět na otázku „Jaká strategická opatření by mohla přispět k překonání krize?“ V tomto článku vám přiblížíme obsah nejzajímavějších přednášek a poznatků výzkumu ESPON.

1) Článek navazuje na informaci o Open semináři programu ESPON v Praze uveřejněnou v časopisu Urbanismus a územní rozvoj č. 3/2009.

Výkonnost regionů se špatnou dostupností

Zdroj: www.espon.eu – mapa měsíce (listopad 2009)

Obr. 1: Výkonnost regionů se špatnou dostupností
(částecný překlad legendy: autorka + redakce)

Workshop Regionální reakce na demografické a energetické problémy – severní Evropa

Projekt ReRisk – Regiony s rizikem chudoby způsobené vzrůstajícími cenami energií (Oihana Blanco Mendizabal, INNOBASQUE, Španělsko)
Dopady zvyšujících se cen energie jsou závislé na průmyslové struktuře v regionech a míře specializace průmyslu s vysokou spotřebou energie. Nejvíce ohrožené regiony v EU vlivem specializace se nacházejí v České

republice, kde pět z osmi regionů má nepříznivou průmyslovou strukturu, pokud jde o nákup energie, a v Itálii, kde představují více než 50 % zaměstnanosti v průmyslu. Kombinace s dopravními indikátory ukazuje, že nejvíce ohrožené jsou regiony s logistickými centry, periferní a ostrovní regiony, ale také některé venkovské regiony závislé na pracovních příležitostech v městských pólech a zemědělské regiony s vysokou mírou exportu. Územní perspektiva je zejména závislá na spotřebě a je určena klimatickými podmínkami, ekonomickou

a dopravní strukturou a sociální situací v regionech a městech.

Identifikace ohrožených regionů souvisí s identifikací sektorů s nevyšší energetickou spotřebou v každém členském státu a regionů s vysokou mírou zaměstnanosti v těchto sektorech. Vliv má regionální míra spotřeby, specifikovaná regionálními indikátory. Důležitá je rovněž regionální závislost na motorizované dopravě – závislost na letecké dopravě, zaměstnanost v dopravě, míra dojíždění a ceny pohonných hmot v nákladní dopravě. Sociální indikátory odrážejí příčiny chudoby – regionální míru dlouhodobé nezaměstnanosti, (národní) zadluženost domácností a míru rizika chudoby.

Projekt navrhuje následující opatření: Snížení ekonomického ohrožení diverzifikací ekonomické struktury nejvíce ohrožených regionů a snížením spotřeby energie v průmyslu. Omezení závislosti na dopravě diverzifikací hospodářských činností regionů nejvíce závislých na dopravě, omezení fosilních paliv v dopravě. Omezení sociálních dopadů zvyšujících se cen energie podporou energetické efektivnosti a úspor domácností s nízkými příjmy. V regionální politice, podle typů regionů, podporu výzkumu a vývoje, meziregionální spolupráce v oblasti energie, zlepšení řízení místních, regionálních a nadnárodních energetických systémů, snížení ohrožení regionální energetické infrastruktury změnami klimatu.

Projekt DEMIFER (Andries de Jong, NIDI, Nizozemí)

Projekt se zaměřuje na soudobé trendy v migraci, porodnosti a úmrtnosti, na rozdíly mezi regiony v růstu obyvatelstva, počtu obyvatel v produktivním věku a stárnutí obyvatelstva. Předpovídá, jak budoucí vývoj migrace, porodnosti a úmrtnosti ovlivní růst počtu obyvatel a změny ve věkové struktuře v různých typech regionů. Analyzuje, jak se změní pracovní síla v různých typech regionů vlivem přirozeného růstu, vnitřní a mezinárodní migrace a míry zaměstnanosti. Vyhodnocuje, které politiky přispívají k přirozenému růstu, migraci a zaměstna-

nosti. Zkoumá vztahy mezi migrací interní, migrací mezi evropskými státy a migrací do Evropy a budoucí účinky klimatické změny na migrační proudy. Projekt obsahuje čtyři scénáře (viz obr. 2).

Příklady účinků hospodářské recese na úrovni regionů NUTS 2: na míře porodnosti se (v roce 2005) nejvíce podílely následující faktory: zeslabování rodinné politiky, asistovaná reprodukce, regulace potratů, mimoevropský vliv. Docházelo k růstu národních i regionálních rozdílů v porodnosti. Míru dožití (průměr 2002–2004) nejvíce ovlivnily následující faktory: zvyšování kouření, obezita, pití alkoholu, snižování lékařské péče, zvyšování národních i regionálních zdravotních rozdílů. Čistá migrace na 1000 obyvatel (průměr 2000–2006) se snižuje. Je ovlivněna hlavně selektivní vnitrostátní migrační politikou pro mimoevropskou migraci. Regionální migrace se týká zejména silných regionů. Porovnání období 1995–1999 a 2001–2005 (ESPON Territorial Observation No 1, www.espon.eu) dokumentuje rostoucí polarizaci východ–západ s výrazným zvyšováním odlivu obyvatelstva migrací z východní Evropy. Roční populační přírůstky (průměr 2000–2007) se snižují. Celkově, pokud jde o čistou migraci a populační růst, rostou rozdíly mezi regiony – silné regiony rostou, slabé regiony ztrácejí. Relativní dopady v Evropě vykazují růst v severní a západní Evropě a pokles ve východní a jižní Evropě.

Workshop Faktory růstu a nástroje regionální politiky – jižní Evropa

Byla zde prezentována témata a výsledky výzkumů v rámci Priority 2 – Cílených analýz na objednávku – konkrétně se jednalo o následující dva projekty.

Projekt SURE (Victoria Primhak, Neapolská univerzita, Itálie) a projekt SS-LR (Roberto Camagni, Politecnico di Milano, Itálie).

Regiony jsou nejvíce zasaženy globální finanční krizí a lokální krizí stavebnictví. Na místní a regionální úrovni je velký prostor pro snížení dopadů krize – regionální agentury by měly sledovat regionální vývoj a zabývat se plánováním, posilovat strategické myšlení, iniciovat a vytvářet strategické projekty, podporovat inovace a konkurenceschopnost podniků zejména v průbojných sektorech s velkou potřebou pracovních sil, jakými jsou cestovní ruch, textilní průmysl a metalurgie, podporovat podnikatelského ducha a tvorbu a stabilizaci podniků. S tím souvisí potřeba přilákat a udržet talenty, potřeba užších vazeb mezi rekvalifikačním vzděláváním a trhem práce, tvorba sdružení a partnerství, a v neposlední řadě posilování a využití místní identity a image (marketing měst, marketing venkovských oblastí). Regiony by měly svou politikou zmírňovat dopady krize na rodiny a pomocí místním samosprávám financovat výdaje sociálního zabezpečení. Regionální úřad v Katalánsku přijal dvanáct opatření v oblasti tvorby pracovních míst (například nová pracovní místa a zaměstnávání nezaměstnaných v sektoru pečovatelských služeb, posí-

lení místních služeb práce, vytvoření sítě agentů směřující ke zlepšení kvality místní turistiky).

Příležitostmi pro konvergenční regiony (Itálie) jsou zejména: zavedení potřebných strukturálních reforem, podpůrná opatření pro přizpůsobení malých a středních podniků, tvorba klastrů, rozšiřování známek a certifikátů kvality. Příznivé vlivy budou mít patrně: růst endogenního trhu, návrat strategické pozice malých a středních měst a zvýšení konkurenceschopnosti v cestovním ruchu. Příznivě působí rovněž velké investice v infrastruktuře a investice v ekoinovacích a energetickém sektoru. Jako příklady ozdravných opatření je možno uvést koordinaci národních a regionálních opatření, uvolnění strukturálních fondů od byrokracie a urychlení procesů. V sociální oblasti pak pomáhá zajištění záchranné sociální sítě, schémata rekvalifikace a návratu do pracovního procesu a investice do sociálních služeb. V ekonomické oblasti jsou potřeba schémata rizikového kapitálu pro malé a střední podniky, infrastruktury, investic v průmyslu s přidanou hodnotou a schémata konsolidace zadlužení. Regiony by měly být podporovány také podle jejich územní specifických.

Workshop Změna faktorů a příležitosti územního rozvoje – východní Evropa

Projekt METROBORDER (Tobias Chilla, Lucemburská univerzita)

Předcházející projekt v rámci ESPON 2006 identifikoval ve středoevropské oblasti dva polycentrické městské přeshraniční regiony, které zasahují území ČR, a to Vídeň–Brno a Ostra-

Zdroj: www.espon.eu, projekt DEMIFER. dílčí zpráva z 29. 4. 2009

Ekonomika – životní prostředí	Růst díky technickým a sociálním inovacím	ROSTOUCÍ SOCIÁLNÍ EVROPA Vysoký růst / Kolektivismus	EXPANDUJÍCÍ TRŽNÍ EVROPA Vysoký růst / Individualismus
	Růst omezený environmentálními limity	OMEZENÁ SOCIÁLNÍ EVROPA Nízký růst / Kolektivismus	PROBLÉMOVÁ TRŽNÍ EVROPA Nízký růst / Individualismus
		Kolektivismus	Individualismus
		Míra přerozdělování – spravedlnost	

Obr. 2: Čtyři scénáře projektu DEMIFER (scénáře jsou psány velkými písmeny)

va–Krakov. Na to nyní navázal projekt METROBORDER, který zahrnuje na jihu širší území Vídeň–Brno–Bratislava–Budapešť. Přeshraniční území analyzuje a poskytuje návody k řešení společných problémů cestou společné přeshraniční strategie, která využívá příležitosti a řeší problémy městských pólů i mezilehlých venkovských oblastí. Tím se upevňuje přeshraniční spolupráce a vznikají společné instituce. V porovnání vnitrostátních a přeshraničních aglomerací se ukazuje rozdílná doplňkovost funkcí, slabá soudržnost a rozdílný image a dostupnost. V politickém uspořádání je přeshraniční role samosprávy mizivá, ale přeshraniční vztahy jsou víceúrovňové.

Ministerstvo pro místní rozvoj (Josef Postránecký a Pavel Novotný) představilo regionální strukturu a osídlení v ČR a problematiku vztahů město–venkov, která byla prioritou ČR v rámci předsednictví.

Celkově lze shrnout příležitosti ve střední a východní Evropě následovně:

Je potřeba změny v životním stylu s ohledem na klimatické změny (to znamená udržitelnost, ale i zpomalení ekonomických změn), zvýšit preventivní opatření (eroze půdy, výkyvy teplot, povodně, vichřice). Je potřeba změn ve výrobním sektoru (zemědělská struktura), rozvoj „zeleného hospodářství“, rozvoj technologií alternativní energie, zavádění nových materiálů, „inteligentních budov“. Je možnost rozvoje vazeb sever–jih a prostorových sítí ve střední a východní Evropě. Pokud jde o ozdravné strategie, je v oblasti integrace a soudržnosti zapotřebí provést hlubší diverzifikaci hospodářské struktury, posílit vztahy a propojení, posílit evropskou identitu a zároveň místní identitu (imigranti, podniky), a dále posílit územní soudržnost. Posílit udržitelnost – větší mobilitu zajištěním flexibilnějšího bydlení, vnitřní mobilitu. U podniků a investic naopak snížit mobilitu k zajištění větší stability, podpořit nebo zachovat větší rozmanitost v ekonomii i ekologii. Je zapotřebí větší rovnováhy východ–západ, město–venkov a zlepšit rozhodování ve velkém i malém měřítku.

Workshop Aglomerační ekonomie v městských regionech – západní Evropa

Projekt CAEE (Alan Harding, Univerzita v Manchesteru, Velká Británie)

Mezi hlavní trendy patří posilování pětice mega měst EU a hlavních měst států mezi nimi. Tomu napomáhá dopravní politika. Avšak města druhého řádu mají rovněž schopnost rozvíjet aglomerační ekonomiku a již překonala své největší nevýhody – monofunkčnost apod. Tato města dnes vytvářejí strategie založené na svých hodnotách. Vzory výdajů jsou v jednotlivých státech politickým tématem, protože většina investic slouží velkým metropolím (viz rozpočtové určení daní v ČR), a zbytek je rozdělován mezi ostatní města a venkov bez skutečného strategického záměru. Nicméně v centralizovaných a decentralizovaných politických systémech se tyto vzory liší. Otázkou je budoucnost malých a středních měst – mají preferovat rezidenční ekonomii? Jejich význam v souvislosti s venkovským zázemím roste, jsou s ním totiž provázána množstvím sociálních, ekonomických i kulturních vazeb a ve spojení s ním mohou aspirovat na města nebo územní klastry druhého řádu v národním nebo regionálním měřítku. Příklady ukazují, že dobře organizovaná samospráva, zahrnující místní úroveň a využívající partnerství, umožňuje silná politická rozhodnutí ku prospěchu celé aglomerace. Rozvoji aglomerační ekonomie přispívá kreativní hospodářství ve smyslu nových spotřebních návyků, výroba založená na sítích výrobců sdílejících rizika a využití potenciálu pro export. Politika by měla vytvářet podmínky pro klastrování a rozvoj kreativního hospodářství.

Zástupce ŠKODA AUTO, a.s. (Petr Jonák) představil situaci koncernu, jeho plány a možnosti v rámci Evropy včetně perspektivy rozšíření výroby směrem na východ.

Maďarská zástupkyně Ministerstva národního rozvoje a hospodářství představila ambiciózní plány pro maďarské předsednictví v Radě EU týkající se revize Územní agendy EU v roce 2011 a zároveň příprav regio-

nální politiky na následující období. Maďarsko hodlá intenzivně spolupracovat s evropskými státy a je nutno připomenout, že má rovněž výhodu v silném výzkumném zázemí v organizaci VÁTI.

Územní rozvojové strategie pro velká území

Územní přístup v uvedených strategiích slouží jako vzor pro budoucí koordinaci evropských zdrojů v rámci politiky soudržnosti.

Strategie pro Baltské moře (Sverker Lindblad, Švédsko)

Jde o nový typ spolupráce na podkladě společného zájmu pobaltských států, kterou podporuje i Evropská komise. Územní rozvojová strategie mega regionu identifikovala čtyři cíle: udržitelný rozvoj, zvýšení prosperity, dostupnost a atraktivitu, ochranu a bezpečnost. Na strategii navazuje akční plán, který identifikuje množství projektů včetně projektů vůdčích. Akční plán se pravidelně aktualizuje a otevírá prostor pro nové projekty. Na počátku byla dohoda mezi osmi pobaltskými státy, vedoucí partneři identifikovali 50 projektů, na jejichž realizaci se podílejí rovněž Norsko, Rusko a Bělorusko. Byla vytvořena řídicí a monitorovací struktura (GA-ERC, Evropská komise a členské státy). Na realizaci strategie se podílejí všechny evropské fondy dostupné v pobaltských státech. („Klíčovým prvkem je koordinace mezi evropskými programy, která zajistí, že fondy dostupné v regionu budou plně napomáhat strategii.“ – Evropská komise) Z technického hlediska se nejprve identifikují nejdůležitější projekty pro realizaci strategie – předvýběr, dále se identifikují nejdůležitější projekty (flagship) k podpoře, metodou shora se s nimi pracuje (model strategických projektů). Paralelně mimo výběrový proces dochází k úpravám programových dokumentů operačních programů, strategie je doplněna hodnotícími (výběrovými) kritérii pro výběr projektů. Průběžné analýzy území pomáhají určit, jaké projekty mají být v další etapě vybírány do akčního plánu. Řídicím orgánům operačních progra-

mů jsou poskytovány pravidelné informace, které zajistí vazbu na financování projektů. Strategie a akční plán se tak stávají novým důležitým referenčním rámcem programů. Všechny úrovně se shodují, že strategie má mít vliv na operační programy. Bude rovněž lepší přehled o jejich realizaci a na národní účast a relevanci projektů jsou kladeny větší nároky.

Strategie pro Severozápad (Ruut Louwers, NWE Programme)

Vznikla v rámci programu Interreg IV B a nejlépe koordinuje spolupráci v rámci daného území. Má čtyři priority: znalostní ekonomie, přírodní zdroje a řízení rizik, zlepšení dopravní návaznosti, silné a prosperující obce a dále strategické iniciativy. Územní přístup podporuje územní soudržnost, což znamená nejlepší využití místních hodnot, posílení struktur a zmírnění disparit. V programu Interreg IV B se testují projekty spolupráce napříč sektory, mezinárodní spolupráce, silná partnerství – investice se realizují na základě společného rozhodování a zkouší se nové typy samosprávy. Poučení pro budoucnost – Cíl 3 je levný a efektivní nástroj s vysokou přidanou hodnotou.

Ministerstvo pro místní rozvoj (*Martin Tunka*) představilo **Společný dokument územního rozvoje zemí V4+2** definující póly a osy rozvoje, a také koridory silniční, železniční a vodní dopravy, včetně řešení návaznosti. Práce na Společném dokumentu započaly z podnětu zpracování Politiky územního rozvoje ČR, která má obdobný obsah. Zároveň však vyvstaly otázky návaznosti rozvojových os a komunikací v sousedních státech. Velkým přínosem je navázání partnerství v rámci zemí V4 (Polsko, ČR, Slovensko a Maďarsko) na základě dohody ministrů a jeho následné rozšíření o Rumunsko a Bulharsko.

Územní dopady evropských politik a jejich hodnocení

Druhý významný blok se zaměřoval na územní dopady evropských politik a jejich hodnocení.

Zatímco seminář v Nizozemí 5. 3. 2009 otevřel mnoho otázek, jak postupovat v hodnocení dopadů do území (Territorial Impact Assessment – TIA), **projekt TIPTAP – Territorial Impact Package for Transport and Agricultural Policies (Roberto Camagni, Politecnico di Milano, Itálie a Andreu Ulled, Mcrit, Španělsko)** navazující na předcházející výzkumy vyzkoušel a zdokonalil dvě metody a použil je na hodnocení územních dopadů Společné zemědělské politiky a Dopravní politiky EU, resp. toho, jak přispívají tyto politiky k územní soudržnosti.

Pro hodnocení Společné zemědělské politiky byla použita metoda vícekritériálního posuzování variant TEQUILA (Territorial Efficiency Quality Identity Layered Assessment) rozšířená o regionální citlivost (TEQUILA 2). Přitom se berou v potaz tři hlavní součásti územní soudržnosti, a to **územní účinnost** (eficiency – účinnost zdrojů pokud jde o energii, půdu a přírodní zdroje, konkurenceschopnost a atraktivita, vnitřní a vnější dostupnost), **územní kvalita** (kvalita životního a pracovního prostředí, srovnatelný životní standard po celém území, rovná dostupnost služeb veřejného zájmu a dostupnost znalostí) a **územní identita** („sociální kapitál“, krajina a kulturní dědictví, kreativita, produktivní „schopnosti“ a „jedinečnost“ každého území). Pro posouzení byla použita tato tři kritéria a jejich podkritéria (pro jednorozměrové dopady).

Regionální citlivost odráží různost intenzity politiky v různých regionech, protože jednotlivé dopady tam jsou vnímány odlišně (užitečnost), ohrožení jednotlivými negativními dopady je různé, příjem jednotlivých kladných dopadů je v různých regionech rovněž různý. Pro každé podkritérium byl vytvořen indikátor a počítačově zpracován souhrnný výsledek za kritérium a poté celkový dopad, s pomocí tří vzorců. Jednotlivé intenzity politik jsou vypočteny buď s pomocí ekonometrického simulačního modelu (Dopravní politika EU), nebo s pomocí dopadových indikátorů a expertního posouzení (Společná zemědělská politika EU).

Workshop Venkovské regiony

Projekt TIPTAP (Guy Garrod, Univerzita v Newcastle, Velká Británie)

Dopady Společné zemědělské politiky: pravděpodobně se sníží příjmy těch zemědělských podniků, které mají příjmy větší než 5000 euro ročně. Zemědělci tuto skutečnost buď přijmou, nebo přesunou zdroje k pokrytí ztrát příjmů. Schopnost získat ztracené příjmy je závislá na několika faktorech: zemědělci mohou zahrnout půdu do agroenvironmentálních schémat a získat podporu v rámci pilíře 2 nebo mohou diverzifikovat činnost do cestovního ruchu nebo jiných ekonomických činností v rámci zemědělského podniku. Ekonomickými a environmentálními důsledky tohoto chování jsou zvýšená nezaměstnanost a sloučení malých farem do větších životaschopnějších podniků. Některé okrajové farmy mohou ukončit činnost, což může dále způsobit změnu krajiny. Více půdy v agroenvironmentálních schématech by mělo zlepšit kvalitu životního prostředí a krajiny. Sociální důsledky lze charakterizovat následovně: pokud již je nezaměstnanost vysoká, může další nezaměstnanost vyvolat vystěhovávání a upadání místních služeb. Zemědělci mohou diverzifikovat výrobu ve smyslu regionálních produktů a mít to jako svoji marketingovou strategii. Pokud se však ztratí tradiční zemědělská krajina, dojde i k ztrátě jejích sociálních funkcí. Bilance vychází následovně – přínosy jsou vyšší: ekonomický růst, turistický ruch, kvalita životního prostředí, specifické místní výrobky; ale vyšší jsou ztráty: nezaměstnanost, ztráta životaschopnosti obcí, emise, riziko eroze půdy, ztráta rozmanitosti krajiny a identity obcí.

Rozbor Společné zemědělské politiky otevírá zásadní politické otázky. Jaký vliv má pilíř 1 a pilíř 2 na jednotlivá území? Je Společná zemědělská politika nejlepším způsobem, jak podporovat rozvoj venkova? Nebylo by lepší přesunout část rozpočtu Společné zemědělské politiky do ostatních regionálních podpor? Přispívá nebo brzdí Společná zemědělská politika územní soudržnost?

Projekt EDORA – Evropské rozvojové příležitosti venkovských oblastí (Andrew Copus, UHI Millenium Institute, Velká Británie)

Projekt vychází z literatury o demografii venkova, zaměstnanosti na venkově, rozvoji podnikání ve venkovských oblastech, vztazích město–venkov, kulturním dědictví, dostupnosti služeb, institucionální kapacitě, klimatických změnách a strukturálních změnách zemědělských podniků. Charakterizuje změny a navrhuje politická opatření včetně úprav politiky soudržnosti EU. Přitom pracuje s dostupnými indikátory, databází a zpracovává profil států, vytváří typologické sestavy a do hloubky zkoumá vybraná území. EDORA definuje čtyři strukturální typy venkovských oblastí: venkov diverzifikovaný do soukromých služeb – činí téměř 50 %, venkov diverzifikovaný do silného zpracovatelského průmyslu – téměř čtvrtina území a větší podíl podle obyvatelstva a HDP, agrární typ – téměř čtvrtina území, menší podíl podle obyvatelstva a HDP, spotřebitelský venkov – 22 % území, 12 % obyvatelstva, ale 15 % HDP. Z map vyjadřujících typologii venkovských oblastí lze vyčíst zajímavou pozici ČR v Evropě: poměr zpracovatelského průmyslu k soukromým službám je nejvyšší v Čechách a severním Švédsku (v ČR je málo soukromých služeb), ČR se vyznačuje diverzifikací činností se silným sekundárním sektorem, zatímco nejsilnější diverzifikace je ve Francii, Norsku, severním Německu a Itálii, kde spočívá v silných soukromých službách. Z předběžných závěrů vyplývá, že: „agrární“ regiony jsou zpravidla chudší než ostatní, ale většina regionů nejsou „agrární“, nejvíce prosperující venkovské regiony jsou ty nejméně spojené s primárním nebo sekundárním sektorem. Venkovská území se vyznačují rozmanitostí územních potenciálů pro tvorbu politiky. Klíčové otázky jsou interakce mezi místy a územními hodnotami (pro lidi): pokud jsou otázky vztahu město–venkov v popředí zájmu, pak je klíčovou hodnotou blízkost městských oblastí, ale pokud jsou interakce chápány globálně, pak má venkov mnoho jiných hodnot. Dříve se zdůrazňovala potřeba dopravy a infrastruktury, nyní je kladen důraz na vytváření in-

stitucionální kapacity, vzdělání, digitálního začlenění, podnikání atd. Jde o šíři a rozmanitost intervencí v rámci vertikální a horizontální koordinace a integrace politik.

Workshop Městské regiony

Projekt TIPTAP (Roberto Camagni, Politecnico di Milano, Itálie)

Posuzování dopadů do území – TIA má několik typů a funkcí. Jde o tradiční integrované hodnocení projektů zahrnující environmentální dopady, nebo o celkové hodnocení změn rámcových podmínek – demografie, klima, krize. Může jít o hodnocení dopadů nebo vlivů politik a opatření směřujících do prostorového nebo městského rozvoje a sektorových politik, programů, investic a regulačních opatření. V neposlední řadě jde o hodnocení zamýšlených, ale ještě důležitějších, nezamýšlených následků politik a opatření. K čemu potřebujeme evropskou TIA? Jako kontrolu subsidiarity, pro posuzování programů a předpisů, nejen plánovaných dotací a opatření, ale také existujících programů a směrnic, a také překážek městského rozvoje – některé evropské směrnice například působí proti větším hustotám nebo omezují změny využití brownfieldů.

Projekt FOCI (Moritz Lenert, IGE-AT, Belgie)

Projekt odhaduje dopady krize do měst. V krátkodobé perspektivě budou pravděpodobně více ohroženy metropole a průmyslová města. V dlouhodobém výhledu budou v metropolitních regionech dva protichůdné procesy – finanční krize oproti rozvoji znalostního hospodářství. Rozhodující bude regulace. Průmyslová města bez znalostního řízení svého hospodářství, koncepčních záměrů a výzkumu budou trpět více. Budou rovněž více zasaženy mezilehlé regiony a města, ale také některé východní regiony, pokud nezávládnou zajistit růst hodnot. V hospodářství dojde k významným změnám, v některých sektorech ustoupí globalizace, ale rozvoj domácí poptávky a obnova endogenního růstu budou záviset na makroekonomické politice.

Dlouhodobé investice se v krátkodobém a střednědobém horizontu sníží, přístup k investičním úvěrům bude omezen. Rovněž v městských systémech a městech pravděpodobně dojde ke změnám vlivem krátkodobých dopadů úpadku stavební činnosti, města závislá na zpracovatelském průmyslu, dlouhodobých investicích a cestovním ruchu pocítí v krátkodobém horizontu jejich změny. Silný význam budou mít veřejné investice a „zelená ekonomie“, pravděpodobně dojde k zlepšení městského prostředí díky novým dopravním technologiím. Střední a malá města mohou v budoucnu těžit z oživení endogenní ekonomiky. Dopad krize do měst nelze hodnotit nyní, protože přechodné stadium může trvat dlouho, nicméně je jasné, že města budou reagovat různě podle své velikosti, geografického prostředí a ekonomické specializace – ve velkých metropolitních oblastech vzniknou protikladné trendy, pro průmyslová města bude rozhodující ekonomická specializace, specializace vyplňující niky průmyslu nebo služeb na vysoké úrovni zůstane výhodou (Toulouse, Oulu, Baleáry atd.). Výzkum má tři pilíře: trendy a faktory v tematických oblastech: ekonomie, doprava, sociální soudržnost, životní prostředí, průzkum vývoje vztahů město–zázemí a přístup k analýze funkční polycentricity. Ve vztahu město–venkovské zázemí dominují tři faktory: pracovní příležitosti, tržní služby a veřejné služby.

Celkové hodnocení TIA politiky územní soudržnosti definuje několik okruhů problémů – velké disparity v HDP na hlavu, jasné územní rozmístění nerovností (staré a nové členské státy), což neodpovídá Smlouvě o Evropské unii, pokud jde o sociální a ekonomickou soudržnost. Světová konkurenceschopnost EU je nejistá, proto by aglomerace a specializace měly mít podporu, územní kapitál by měl být lépe využit. Pokračuje úbytek obyvatelstva ve venkovských oblastech a stárnutí, dochází k marginalizaci zemědělství, zároveň roste vliv klimatických změn, hrozí nízká úroveň služeb. Roste polarizace v rámci Evropské unie, vyloučení a chudoba měst, rozlévání měst do příměstských oblastí (sprawl). Evropské sektorové

politiky nejsou geograficky koordinované a integrované hodnocení území v rámci plánování je komplikováno Evropskou komisí.

Workshop Periferní regiony

Projekt EURISLES (Ioanis Spilanis, Egejská univerzita, Řecko), projekt TeDi – Territorial Diversity (Erik Gloersen, Nordregio, Švédsko a Andreu Ulied, Merit, Španělsko)

Ostrovky nejsou atraktivní pro usazování podniků kvůli vysokým výrobním nákladům, limitovaným přírodním zdrojům, rozloze půdy, nedostatku kvalifikovaného lidského kapitálu, špatné dostupnosti, nedostatečné infrastruktury a veřejným službám – dopravě, spojům, energii, slabé veřejné a soukromé podpoře podniků, slabým bankám a konzultantům. Rovněž tak nejsou atraktivní pro stálé bydlení, protože mají omezené příležitosti zaměstnání a kariéry, vysoké životní náklady zhoršené turistikou, mají omezenou až velmi omezenou dostupnost, nízkou životní úroveň v klíčových hospodářských a sociálních sektorech (zdravotnictví, vzdělávání, sportu, kultury apod.). Politika musí zahrnout hledisko atraktivity. Ostrovům napomáhá Společná zemědělská politika více než v minulém období, ale politika rozvoje venkova (2. pilíř) má jenom omezený vliv. Je zapotřebí také měkkých investic zahrnujících lidský kapitál, samosprávu, kulturu a kreativitu, kvalitní produkty a služby, rizikové řízení, kvalitu životního prostředí a kvalitu života. Je zřejmé, že stejná opatření vyvolávají v různých podmínkách různé účinky.

Nástroje ESPON

Projekt Kompilace typologie (Kai Böhme, Spatial Foresight GmbH)

Projekt identifikoval a zpracoval 56 typologií, které jsou zpravidla účelově specifické. Jedinou typologií pokrývající celé území EU je typologie vyvinutá v rámci programu ESPON.

Typologie využívá použitelných prvků komplexních typologií (OECD, ESPON 2006, DG Regio).

Projekt identifikuje osm typů regionů: městské a metropolitní regiony (zobrazení na úrovni NUTS 2, podle Urban Audit a v porovnání se stupněm urbanizace podle EEA), venkovské regiony (zobrazení na úrovni NUTS 3, dostupnost městských center 45 minut, význam zemědělství podílem hrubé přidané hodnoty a podílem na zaměstnanosti: venkovské oblasti v blízkosti městských center se zemědělským profilem a bez zemědělského profilu a vzdálené venkovské oblasti se zemědělským profilem a bez zemědělského profilu), řídké osídlené regiony (na úrovni NUTS 3, s využitím definice ze strukturálních fondů: méně než 8 a méně než 50 obyvatel na km²), regiony s průmyslovou proměnou (úroveň zpravidla NUTS 3, podíl vybraných výrobních odvětví na hrubé přidané hodnotě a zaměstnanosti, rozvoj v čase a ve vztahu k národnímu průměru), přeshraniční regiony (úroveň NUTS 3, rozlišení různých typů hranic – EU/EFTA, interní a externí, pevninské a námořní, rozměr hranice – přechody/km hranice a/nebo podíl mezi km hranice a rozlohou regionu), dále horské regiony, ostrovy a pobřežní regiony.

Projekt Databáze (Claude Grasland, UMS RIATE)

Projekt sjednocuje časovou linii územních dat, měřítka zkoumané územní jednotky, pracuje s daty EUROSTATu, EEA, ale i národních statistických úřadů. Problémem jsou průběžné změny názvů, kódů, způsobů měření, hranic a hierarchické úrovně i kompatibilita se světovou databází UNEP (NUTS 0 = WUTS 5), s Mezinárodním měnovým fondem a s CHELEMem. Cílem je vytvořit koherentní místní data a měření s EUROSTATem, Eurogeographics a národními statistickými úřady a zejména odstranění chyb na národních úrovních (uvedeny příklady z ČR na úrovni obcí). Jiným problémem je kombinace socioekonomických dat pro administrativní jednotky (NUTS)

a environmentálních dat (Corine Land Cover), která jsou zobrazena na pravidelné síti – integrací dat na referenční síti 1 km. Problematika měst se vyznačuje množstvím definic a potížemi s kombinací dat z různých zdrojů. Zdroje dat jsou rozptýlené i mezi generálními ředitelstvími Evropské komise (DG Regio, DG Agri) a Evropským parlamentem. Data rovněž zastarávají. Projekt konstruuje pro překonání těchto potíží metadata, která budou použita pro vnitřní potřeby a dlouhodobé skladování dat. Databáze ESPON pak bude jednodušší strukturou pro využití v rámci projektů a pro veřejnost. Uživatelé by měli mít možnost procházet databázi, vyhledávat a dotazovat se na metadata tak, aby vyhledali co nejužitečnější data pro svoji potřebu. Typickým požadavkem může být: „Ukaž mi demografická data území ESPON z období 1991–1995 v nomenklatuře NUTS 2010. Zajímají mě pouze data na úrovni NUTS 3 s alespoň 90 % územním pokrytím, vyříděná podle úplnosti. Seřaď data podle důležitosti.“

Závěr

Seminář byl prezentován v ČR na tiskové konferenci, vyšlo několik článků v tisku, je mu věnováno samostatné číslo 8 ESPON Newsletter (viz www.espon.eu). Ze semináře byla vydána oficiální tisková zpráva ESPON, která je převzata na webových stránkách evropských států, včetně České republiky **EC Pressroom RAPID**, link: **MEMO/09/310**.

Příští otevřený seminář programu ESPON se bude konat 9.–10. 6. 2010 v Alcalé, ve Španělsku.

*S využitím přednášek seminářů v Praze a v Malmö (2.–3. 12. 2009) sestavila a komentovala
Ing. arch. Kamila Matoušková, CSc.
Odbor evropské územní spolupráce
Ministerstvo pro místní rozvoj*